

Spomin na Rovte – spomin na slovensko izročilo

Rovte, 20. avgust 2023

Kakor velja za vso zgodovino komunistične revolucije na Slovenskem, za vse njene pomore in povzročeno trpljenje, tako poreče ta ali oni tudi za Rovte, da je škoda, da niso bili dogodki bolj podrobno popisani; da je škoda, da ni več domačih ljudi, ki so dogajanje videli s svojimi očmi, v pravem času napisalo spominov, da bi bolj obširno beležili hude stvari, ki so zadele posameznike, družine, vso župnijo.

Ta želja, da bi vedeli in razumeli več, je upravičena. Še posebej ob 30. obletnici postavitve farnih plošč, ko se spominjamo več kot 240 žrtev komunizma v župniji Rovte (prim. Janko Maček: Rovte v viharju vojne in revolucije, 2003, str. 136); – radi bi vedeli več o okoliščinah, kako so jih partizani odpeljali, kaj se je vedelo o njihovih zadnjih urah, kdo je odločal, kdo je povedal za njihove grobove ipd.

Toda če se poglobimo v to, kar je o Rovtah v viharju revolucije vendarle bilo skrbno zbrano in zapisano, potem nas obidejo še druge misli. Potem nekoliko občutimo, kakšno je moralo biti trpljenje, ki je zadelo Rovtarje ... Ko se poglobimo v zapisana pričevanja, dobimo občutek, da obstaja neko nesorazmerje med pisano besedo in dogodki, o katerih beseda govori. Zazdi se nam, da je beseda nemočna, da bi zajela in izrazila katastrofo tistih dni, strah otrok, stisko domačih, bolečino ob umorih, občutek sesutja dotedanjega sveta, občutek, da je poraženo vse, kar so ljudje stoletja dolgo imeli za pravično, pošteno in nedotakljivo. Kako naj človeška beseda izrazi, zajame velikansko gmoto te človeške bolečine, ki je nato desetletja ostajala neodrešena nad krovom rovtarskih domačij? Ob tem nesorazmerju je najbrž marsikomu zastala beseda in ga je minilo, da bi pričeval in zapisoval. Ne le zaradi strahu pred nasilno oblastjo. Marsikdo je najbrž začutil, da so spričo velikanske smrti, ki je prišla na koncu, še tako dobri zapiski nepomembni. In čeprav kot zgodovinarji še tako zagovarjamo vrednost pisnih virov in dokumentov, je bilo tisto občutje gotovo v nečem temeljnem pravilno: da dokumenti ne morejo izraziti bolečine mučenih in umorjenih življenj, predvsem pa ne morejo obrniti nasilnega poteka zgodovine – dokumenti kot taki ne morejo ničesar popraviti, ne morejo obuditi nobenega ugaslega življenja, ne ublažiti nobene žalosti. Iz takšnih občutij je razumljivo, da je marsikateri spomin ostal nezapisan – in ugasnil.

Toda kljub vsemu se je dokumentov in pričevanj ohranilo več kot dovolj, da vemo bistveno. In kaj je bistveno? O tem nam razločno govori usoda sedmerih žrtev Češirkovega gozda, ki jim je danes država Slovenija postavila dostojen nagrobni pomnik. Knjiga pričevanj (Sonja in Jože Malovrh: Zločin v Češirkovem gozdu leta 1942, 2022) pokaže, da so bili vsi pomorjeni zgledni, domoljubni Slovenci, pošteni kmečki ljudje, toda vsak od njih je dosegel neko že prepoznavno stopnjo gospodarskega ali kulturnega napredka, kar jim je dajalo v domačem okolju določen ugled. Nekateri od teh fantov so bili celo povezani z OF, člani t.i. Narodne zaščite; toda ko jih je pretreslo, da so partizani začeli pobijati njihove znance in sokrajane, nedolžne ljudi, so začeli izražati pomisleke, ugovarjali so – in to je bilo za njih že usodno. Različen je bil življenjski tek teh mož in fantov; podobna pa je bila njihova odklonitev tega, da si nekdo vzame pravico ubijati domače ljudi. Bili so različne starosti in poklicev; v njih pa se je oglasila ista krščanska kultura s svojimi vekovitimi zakoni o tem, kaj je dobro, kaj je zlo. Prišel je god sv. Ane, 26. julij 1942, in vseh sedem je bilo umorjenih, nekateri po hudem mučenju. Mnogi Slovenci poznajo ansambel Čuki; le redki pa poznajo njihove prednike in očete, prvotne Čuke; – eden od njih, Valentin Malovrh, igral je bas in klarinet, je tam v Češirkovem gozdu v mukah izdihnil svoje 21-letno življenje (Zločin v Češirkovem gozdu leta 1942, str. 42–43).

Kaj je torej tisto, kar se nam kaže kot bistveno? Lahko bi navajali zgodbe vaških stražarjev, ki so se po teh dogodkih morali organizirati v Rovtah, da bi zaščitili svoje bližnje. Toda morda je tisto bistveno še bolj vidno v veličini obeh Lazarjevih fantov med sedmerimi žrtvami – Jakoba in Jožeta Filipiča, ki sta bila celo člana »Narodne zaščite«, vendar sta začela ugovarjati partizanskim umorom (Zločin v Češirkovem gozdu leta 1942, str. 25, 27).

Tukaj torej poteka tista bistvena, »ognjena« črta: pri odločitvi za to, kar je prav. Bistveno je torej razlikovanje med dobrim in zlim; – prav pri teh primerih se prejasno vidi, da gre nazadnje vselej za odločitev: za življenje ali proti življenju.

To je torej bistveno. Veliko pred nami in v neprimerno težjih okoliščinah so se morali neki slovenski ljudje, neki preprosti pošteni ljudje odločiti za to, kar je dobro in prav. Ne da bi vedeli, so s tem nadaljevali in na novo osebno ustvarili neko izročilo. Nadaljevali so stoletno krščansko tradicijo Slovencev, vendar so jo tudi na novo, osebno uresničili. Z dejanjem so izkazali, kako se človek konkretno odloči za dobro in prav. Temu so sledili mnogi drugi in se odločali podobno. Verjetno sprva niso niti pomislili na to – toda svojo odločitev so plačali z najhujšim. O tem bi vedela vso resnico povedati pobočja Hrastniškega hriba. Ena od teh, ki se ni nikoli vrnila, je bila mlado dekle Merica Modrijan. Nekdo, ki je preživel Teharje, je pričeval, »kako so neko dekle vso zmrcvarjeno nesli iz bunkerja. Bil je prepričan, da je videl Merico« (J. Maček: Rovte v ognju vojne in revolucije, str. 77). Nastala je velika praznina, ko nikogar od njih ni več bilo. »Jeseni 1945 je k Modrijanovim prišlo neko dekle iz okolice Cerknice in prineslo Meričin plašč« (prav tam).

Veliko praznino je zapolnila velika bolečina. In neizjokane solze.

Tako je nastalo izročilo, ki mu še nismo našli imena; toda zaradi tega izročila naši ljudje, kolikor so preživeli, tudi po zmagi revolucije nikoli niso sprejeli komunizma, za njih je bil tujek in rakava tvorba, notranje so mu kljubovali – in ko je prišel čas, so iz tega izročila ustvarjali slovensko pomlad, državo Slovenijo.

Kultura, ali bolje, omika raste iz tega, da v času ponavljamo dejanja, s katerimi uresničujemo resnico, dobroto in lepoto. Mnoga pričevanja o naših pobitih dajejo o tem trdno poročilo. Naj se tega zavedamo ali ne, toda od njihovega izročila – ki je demokratično in slovensko, plačano z veliko smrtjo – živimo še danes. Nadaljevanje tega izročila, namreč odločanje za to, kar je dobro in pravično, navsezadnje, odločanje za življenje – je tudi edini odgovor na preizkušnje našega časa.

Predsednik Nove Slovenske zaveze, dr. Matija Ogrin